

De doelen van Basisontwikkeling in het kort

Basiskenmerken

Willen kinderen tot ontwikkeling kunnen komen, dan spelen (psychologische) voorwaarden of condities een belangrijke rol. *Emotioneel vrij zijn* heeft te maken met de gemoedrust waarover een kind beschikt en met zijn welbevinden. *Zelfvertrouwen* sluit hier nauw bij aan; dat heeft te maken met de verwachtingen die een kind van zijn eigen kunnen heeft. De beleving van het zelfvertrouwen hangt samen met de het beeld dat een kind van zichzelf heeft en of het zich geaccepteerd voelt door anderen. *Nieuwsgierigheid* komt voort uit de behoefte om groot te willen worden, de wereld te kunnen begrijpen en als het ware onder controle te willen krijgen. De behoefte om deel uit te maken van de sociaal-culturele werkelijkheid van volwassenen is van belang: zó zijn en dát doen als de groten in hun omgeving zijn en doen. Deze nieuwsgierigheid naar de wereld, die zich uit in een actieve houding, in het nemen van initiatieven, in onderzoeken en bevragen, vormt de aanzet voor ontwikkeling en leren.

Doelen op het gebied van de brede ontwikkeling

A *Actief zijn, initiatieven nemen en plannen maken*

De begrippen 'actie' en 'initiatieven' wijzen op het actieve aandeel van kinderen in hun eigen ontwikkeling. Het is van belang dat ze zich actief ten opzichte van hun omgeving en van anderen opstellen, dat ze initiatieven nemen en hun nieuwsgierigheid in handelen en onderzoeken omzetten. Acties en initiatieven zijn aanvankelijk impulsief en nog ongericht. Ze komen vaak voort uit eigen verlangens en door de prikkels die van de omgeving uitgaan. Naarmate ontwikkeling vordert zijn meer zelfgestuurde activiteiten mogelijk. Dat wil zeggen dat het kind gericht bezig is met activiteiten en zich beter houdt aan de plannen die het heeft gemaakt.

B *Communiceren en taal*

Communicatie wil zeggen dat kinderen contacten aangaan met anderen en daarbij diverse communicatievormen hanteren. Niet alleen verbale, maar ook non-verbale, met gelaatsuitdrukkingen, gebaren en lichamelijk contact. Eerst leert het kind objecten in direct waarneembare situaties te benoemen om vervolgens ook taal te gebruiken om over niet-direct waarneembare situaties en relaties en gebeurtenissen te vertellen. Vervolgens speelt taal een rol in denkhandelingen: vooruitdenken, zich situaties voorstellen, proberen te beredeneren hoe oplossingen of resultaten eruit komen te zien. Als de spreektaal, woordenschat en denktal toenemen, krijgt taal ook een meer taakgericht karakter: praten, onderhandelen en redeneren. Dan wordt ook 'vaktaal' gebruikt: taal die hoort bij lezen en schrijven (praten over grote of kleine letters) of taal bij rekenen-wiskunde (even groot als, meten hoe lang).

C *Samen spelen en samen werken*

Samen spelen en werken zegt iets over de sociale ontwikkeling. In spelactiviteiten komen kinderen in contact met elkaar, leren ze van elkaars voorbeelden en gaan ze met elkaar 'onderhandelen'. Als ze graag aan gezamenlijk spel deelnemen, staan ze gemakkelijker open voor de sociale aspecten in het spel. Ze hebben aandacht voor elkaars ervaringen en gedachtewereld en willen elkaar begrijpen en serieus nemen. Ze leren belangrijke sociale vaardigheden die betrekking hebben op het functioneren in een groep, op de aanpassing aan de sociale regels van de groep; op het naar voren brengen van eigen meningen en wensen; op het vormen van een zelfbeeld (jezelf leren zien zoals anderen je zien) en op handelingen en technieken om met anderen samen te werken (bijvoorbeeld luis-teren naar anderen, je richten op wensen en plannen van anderen).

D *Verkennen van de wereld*

Kinderen ontwikkelen zich door deelname aan de wereld van de volwassenen. Daarom is het belangrijk dat ze zich op de steeds groter wordende wereld leren oriënteren. Dat ze de behoefte krijgen om te onderzoeken en te experimenteren. Dat ze nieuwsgierig worden naar het wat en waarom, vragen stellen, informatieve bronnen raadplegen (boeken, deskundigen) en manieren bedenken om oplossingen voor vragen en problemen te vinden. Naast hun dagelijkse leefwereld, verkennen ze ook de ruimere sociaal-culturele wereld, de wereld die door mensen tot stand is gebracht in de loop van de tijd. Denk aan de leefomgeving met winkels, straten, postkantoor; aan vormen van kunst, verhalen en boeken; aan staatsinrichting en politieke partijen. En ook aan de natuurlijke (of fysieke) wereld, de wereld van dieren en planten, de niet-levende natuur.

E Uiten en vormgeven

Bij uiten en vormgeven gaat het er om dat kinderen hun gevoelens, ervaringen, gedachten en ideeën tot uitdrukking brengen. Dat kan door te spelen, door te bewegen en te dansen, door te praten en te vertellen, door beeldend vormgeven zoals tekenen, boetseren, door dingen of constructies te maken, door teksten te maken en te schrijven. Het is niet alleen een emotionele aangelegenheid; er zit ook een cognitieve functie aan vast. Kinderen geven namelijk ook vorm aan hun indrukken van de werkelijkheid en gebruiken daarvoor verschillende representaties (weergaven of verbeeldingen) van die werkelijkheid. Ze ervaren daardoor dat stukjes van de wereld vervangen kunnen worden door objecten of afbeeldingen die verwijzen naar de werkelijkheid. Ze leren zelf representaties maken en in hun activiteiten in te zetten in het rollenspel en constructiespel. Het representeren helpt hen om de wereld van symbolen, taal en tekens, die in onze cultuur belangrijk zijn, te begrijpen.

F Voorstellingsvermogen en creativiteit

Hier gaat het om het vermogen je dingen in gedachten voor te stellen, ook zonder dat die ook te zien of waar te nemen zijn. Kinderen doen veel ervaringen op met de dingen en de mensen om hen heen en ze slaan de beelden daarvan in hun denken en geheugen op. Met deze mentale beelden zijn ze in staat om te denken en te handelen. Het is belangrijk dat kinderen met deze mentale beelden 'spelen', dat ze er op een creatieve manier in gedachten mee omgaan. Dan heeft hun voorstellingen niet alleen op de realiteit betrekking maar 'verbeelden' ze zich ook niet bestaande en fantasievolle voorwerpen, verhalen en situaties. Ze stellen zich voor hoe draken eruit zien, bedenken een taal voor ruimtewezens, verzinnen verhalen of maken een lied. Hun creativiteit wordt hierdoor geprikkeld en ze kunnen zich een kunstzinnige interesse en houding eigen maken.

G Omgaan met symbolen, tekens en betekenissen

Kinderen leren dat onze cultuur bestaat uit een groot afsprakenstelsel om te communiceren. Voor een deel bestaat dat stelsel uit abstracte grafische tekens, zoals letters, cijfers, schema's, modellen of statistieken. Kinderen leren de betekenissen daarvan begrijpen. De meest concrete vorm is het vervangen van voorwerpen door een ander voorwerp dat symbool staat (in plaats van een echte auto gebruik je een kar). Vervolgens leren kinderen bewuster met de relaties tussen werkelijkheid en symbolische weergaven bezig te zijn. Deze symbolische functie wordt bevorderd door middel van grafische weergaven van stukjes werkelijkheid, zoals tekeningen in een verhaal omzetten; het verhaal in een tekening omzetten en de relatie tussen beide aangeven en bespreken. Naast deze concrete relaties, raken kinderen ook vertrouwd met meer schematische weergaven waarin de werkelijkheid vereenvoudigd weergegeven wordt door lijnen, pijlen of tekenjes. Een plattegrond of een werktekening zijn daar voorbeelden van.

H Zelfsturing en reflectie

Zelfsturing is niet hetzelfde als zelfcontrole. Bij zelfcontrole wordt bedoeld dat je een taak of opdracht kunt uitvoeren zonder de directe aanwezigheid of de controle van de opdrachtgever (de leerkracht bijvoorbeeld). Door die controle is een kind in staat zich niet af te laten leiden door allerlei prikkels van buitenaf en zich aan de uitvoering van de taak of opdracht te houden zoals die vooraf is vastgesteld of afgesproken. Zelfsturing is meer dan zelfcontrole omdat het kind in dit geval ook in staat is om bij zijn eigen opzet of plan te blijven; het kan op basis van een zelfgekozen en vastgesteld plan handelen.

Reflectie heeft betrekking op het vermogen na te denken over de eigen activiteit, over het eigen handelen, over het gebruik van taal en over het eigen denken. Een kind dat reflecteert is ervan bewust dat het denkt, handelt en taal gebruikt. Dit maakt het mogelijk om enige afstand te nemen van het louter spontane, impulsieve handelen, praten en denken.

I Onderzoeken, redeneren en probleemoplossen

Deze cognitieve kwaliteiten hebben te maken met de behoefte aan onderzoeken en experimenteren om veel te weten te komen. Hier is het vermogen op gebouwd om gaandeweg strategisch te kunnen handelen en denken. Om vooruit te denken op nieuwe situaties en gebeurtenissen, zodat je mogelijke problemen kunt voorzien en je handelen daarop kunt afstemmen. Strategisch denken wil zeggen dat kinderen niet spontaan, op goed geluk af handelen, of al proberend een oplossing vinden, maar dat ze in staat zijn een situatie eerst te overzien en te overdenken. Het helpt om daarbij hardop na te denken en handelingen te verwoorden, te voorspellen wat er zou kunnen gebeuren en af te wegen welke mogelijkheden er zijn om een activiteit zoveel mogelijk volgens plan te laten verlopen.

Specifieke kennis en vaardigheden

A Motorische vaardigheden

Het is nodig dat kinderen hun bewegingsvaardigheid ontwikkelen zodat ze in staat zijn hun omgeving actief, explorerend te verkennen en activiteiten te ondernemen die hen in staat stellen aan die wereld deel te nemen. Ze hebben in ieder geval (grote) motorische vaardigheden nodig om de ruimtelijke omgeving 'te lijf te gaan' en uitdrukking te geven aan gevoelens en ervaringen. Daarnaast ontwikkelen zich fijn-motorische vaardigheden, met name de hand- en vingermotoriek. Ze hebben deze nodig bij tal van activiteiten (bouw- en constructiespel, expressie-activiteiten, schrijfactiviteiten) en bij het omgaan met materialen, gereedschappen en technieken (sluitingen aan kleding, lego, druktechnieken).

B Waarnemen en ordenen

Goed, nauwkeurig en gedetailleerd waarnemen is meer dan een kwestie van de zintuigen goed leren gebruiken. Het gaat om het ordenen van de waarnemingen en de verbinding aan taal en denken. Daardoor ben je in staat om de wereld te interpreteren en te ordenen. Bijvoorbeeld voorwerpen herkennen en ordenen op basis van kenmerken als vorm, kleur, afmetingen, geuren, geluiden die ze produceren en functies die ze verrichten. Of verschillen en overeenkomsten in vormen onderscheiden en in woorden tot uitdrukking brengen. Zo leren kinderen dat sommige voorwerpen ballen worden genoemd omdat ze rond zijn en kunnen rollen; ze leren dat sommige dingen die je kunt eten en allemaal snoepjes worden genoemd, toch verschillen in smaak. Waarnemen gaat zo samen met weten en met waarderen, of betekenis geven. Onder de noemer 'ordenen' horen ook begrippen zoals rubriceren en categoriseren.

C Woorden en begrippen

In de ontwikkeling van communicatie en taal-denken is het noodzakelijk dat kinderen over een grote woordenschat beschikken en zich een aantal basale begrippen eigen maken. Het gaat niet om losse woorden, maar om de betekenis van woorden in de context waarin ze gebruikt worden. Ze leren dat het woord 'schoenen' betrekking heeft op allerlei soorten van schoeisel. Dat het woord 'schoenen' is verbonden aan een heel gebied van woorden en betekenissen daaromheen: grote schoenen, schoenen passen, een paar schoenen, schoenen met veters of met klittenband. Je kunt ook zeggen dat het gaat om het verwerven van begrip in plaats van woordkennis alleen. Begripsvorming is vooral ook aan de orde bij woorden die relatieve kenmerken en relaties tussen voorwerpen en gebeurtenissen aanduiden: dik en dun, hoog en laag, mooi en lelijk, licht en donker. Bij ruimtelijke begrippen zoals hoog en laag, naast, op en onder. En reken-wiskundebegrippen zoals veel, meer en minder; lang en kort, telwoorden en rangwoorden (eerste, laatste).

D Sociale vaardigheden

Om met anderen te kunnen communiceren, om samen te kunnen spelen en werken is het van belang dat kinderen een aantal vaardigheden verwerven. Je aanpassen aan de (sociale) regels van en voor de groep; eigen meningen en wensen naar voren brengen; jezelf leren zien zoals anderen je zien; je richten op wensen en plannen van anderen; luisteren naar en reageren op anderen; delen van materialen en speelgoed; hulp vragen en hulp geven. Sociale vaardigheden hangen ook samen met zelfredzaamheid: het vermogen om je zonder hulp van anderen te redden. Eerst heeft dat vooral met het hanteren van spullen en situaties te maken (aankleden, deuren openen, dozen openmaken). Die vaardigheden breiden zich uit met zelfstandig gedrag: zelf je spullen opruimen, zelf bepalen wanneer je naar buiten gaat, zelf kiezen wat je gaat doen. Het zelfstandig werken hoort daar ook bij: zelf en met elkaar oplossingen vinden voor problemen waar je tegenaan loopt.

E Omgaan met gereedschappen en technieken

Gereedschappen en technieken maken het mogelijk om de wereld te verkennen en ze vergroten de mogelijkheden om aan die wereld mee te doen. Denk aan dagelijkse leefsituaties: bestek en keukengereedschap, telefoon, sluitingen en sloten, schoonmaakmiddelen. Het omgaan met verschillende gereedschappen en technieken bevordert in ieder geval motorische vaardigheid: papier knippen, schroeven en moeren draaien, fijne penselen gebruiken, stempeltechnieken toepassen. En vaardigheden die in dagelijkse routines nuttig en nodig zijn, en die noodzakelijk zijn als kinderen gaan lezen en schrijven. Ook horen er de functies en mogelijkheden van middelen en technische vaardigheden bij; kinderen leren overzien en beredeneren waar ze voor zijn, wat je ermee kunt doen, welke vaardigheden er bij horen.

F Schematiseren

Schematiseren is een vaardigheid die samenhangt met het omgaan met de wereld van symbolen. Kinderen leren de werkelijkheid (van voorwerpen, mensen, handelingen en dergelijke) omzetten in een vereenvoudigde of meer schematische vorm. Tekeningen maken over of van iets uit de werkelijkheid, is een vorm van schematiseren. Het gebruik van tekens of tekeningetjes die iets bepaalds voorstellen, zoals producten in de schappen van de winkel, of 'getekende' cijfers voor de prijzen. Schema's die een volgorde in handelingen of te volgen route uitdrukken zijn al ingewikkelder, zoals werktekeningen, recepten of routebeschrijvingen. Het gaat erom dat kinderen vanuit een spontane krabbel of tekening, steeds nauwkeuriger relaties met de werkelijkheid of een product gaan leggen. Een bouwtekening bijvoorbeeld waarop precies is af te lezen hoeveel blokken nodig zijn en hoe ze geplaatst moeten worden.

G Hoeveelheden en bewerkingen

In de ontwikkeling van 'gecijferdheid' gaat het om het verwerven van een reken-wiskundehouding waarin de wiskundige belangstelling tot stand komt. Van daaruit leren kinderen wiskundige handelingen en vaardigheden: tellen, vergelijken, meten, ruimtelijke verkenningen uitvoeren bijvoorbeeld. Ze leren ordenen op basis van wiskundige dimensies (groot, lang enz.) en reken-wiskundige problemen beredeneren: hoeveel beschuiten met muisjes moeten we voor de hele klas klaarmaken bijvoorbeeld. Wiskundige handelingen gaan meer en meer gepaard met het leren kennen en gebruiken van wiskundetaal: taal om afstanden aan te geven, afmetingen, oppervlakten of inhouden. Wiskundige kennis en inzichten komen aan bod: getallen en getallenreeksen, maten en maateenheden, ordenen en beschrijven van ruimte en van gebeurtenissen in de tijd.

H Geschreven en gedrukte taal

Vaardigheden die geletterdheid teweeg brengen ontstaan als kinderen de functies van geschreven en gedrukte begrijpen. Schrift en gedrukte taal zijn communicatievormen naast andere vormen als gesproken taal, gebaren of getekende boodschappen en ervaringen. Van daaruit ontstaat functionele geletterdheid en leren kinderen symbolen uit de geletterde wereld gebruiken. De belangrijkste stap is het hanteren van het alfabetisch principe: snappen dat er een vaste relatie is tussen deze klank en die letter (foneem-grafeemkoppeling), samen met een auditieve analyse en het automatiseren van auditieve-visuele synthese. Op weg naar alfabetisering gaan kinderen eigen (zelf geschreven en dus goed begrepen) teksten voorlezen en naschrijven of stempelen. Ze leren nieuwe zinnen, woorden of uitingen volgens de juiste spelling opbouwen en niet-bekende en meer complexe teksten lezen. Ze leren teksten opbouwen vanuit spreektaal naar schrijftaal; verschillende tekstvormen hanteren (een brief of een verhaal) en zich een handschrift eigen maken (waaronder de potloodgreep en de juiste schrijfhouding).